

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
КАФЕДРА ПРАВОЗНАВСТВА**

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни
підготовки бакалавра
для студентів спеціальності 081 «Право»

2016 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: **Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»**

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: **Лаврик Г. В.** - д.ю.н., професор, завідувач кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
Стрілець В. В. – д. і. н., к.ю.н., професор кафедри правознавства Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Захарченко П.П. – д.ю.н., професор кафедри історії права і держави юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка;
Геєць І. В. – к. ю. н., доцент кафедри політології та права Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Обговорено і схвалено
на засіданні кафедри правознавства
протокол № 10 від 31 травня 2016 р.
Завідувач кафедри _____ проф. Лаврик Г. В.

УЗГОДЖЕНО
На засіданні науково-методичної групи з
напрямку підготовки/спеціальності,
протокол № 3 від 31 травня 2016 року.
Голова науково-методичної групи
_____ проф. Лаврик Г. В.

СХВАЛЕНО
Голова науково-методичної ради
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
« ____ » _____ 2016 р.
_____ проф. Рогоза М. Є.

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності 081 «Право».

Історія держави і права України є фундаментальною навчальною дисципліною, яка покликана навчити студентів розуміти державно-правові реалії сучасності, сутність, негативні та позитивні риси чинного права. Під час опанування матеріалу передбачається пізнання і використання закономірностей виникнення, розвитку і функціонування держав і правових систем, прогнозування їх подальшої еволюції.

Предметом навчальної дисципліни є загальні закономірності й характерні особливості виникнення, функціонування, зміни різних типів та форм держави і права українського народу на всіх етапах його історичного розвитку, а саме: органи влади та управління, органи юстиції, правоохоронні системи, адміністративний устрій та адміністрації, джерела права, кодифікаційні процеси, галузі та норми кримінального, цивільного й адміністративного права, процесуальні дії, окремі юридичні категорії – злочини, кара, власність, спадщина, шлюб, арешт, ув'язнення тощо в їхній історичній просторовій та хронологічній послідовності і конкретності.

Міждисциплінарні зв'язки визначаються інтегральним характером навчальної дисципліни. Історія держави і права України посідає важливе місце в системі соціально-гуманітарних, українознавчих дисциплін. Вона тісно пов'язана з історією України, а також такими юридичними науками, як теорія держави і права, історія держави і права зарубіжних країн, історія вчень про державу і право. Будучи однією із фундаментальних державно-правових дисциплін, історія держави і права України використовує матеріал цих наук (навчальних дисциплін) як фонове явище у всіх дослідженнях, водночас надає їм конкретні історичні та історико-юридичні факти, висновки та узагальнення. Існує тісний зв'язок історії держави і права України з конституційним правом України, бо вона досліджує історію конституційного процесу і державного правового розвитку в Україні. Крім того, навчальна дисципліна, вивчаючи державні й правові інститути практично аж до сьогодення, стикається з чинним правом, зокрема, адміністративним, цивільним, кримінальним, земельним, процесуальним та ін., допомагаючи зрозуміти його сутність, позитивні й негативні риси.

Програма навчальної дисципліни складається з таких модулів:

Модуль 1. Історія держави і права України за часів феодалізму.

Модуль 2. Суспільно-політичний лад і право України в складі іноземних держав (XV – поч. XX ст.).

Модуль 3. Держава і право України у Новітній період (1917 р. – до сьогодення).

I. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою** вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» є формування у студентів як майбутніх висококваліфікованих спеціалістів необхідних теоретичних знань про визначальні факти, явища, процеси, закономірності і тенденції державно-правового розвитку України як

незалежної, демократичної, правової держави, а також формування у них громадсько-політичної позиції.

1.2. Провідне **завдання** вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» полягає у набутті студентами необхідних теоретичних знань про правову дійсність і розвиток української держави і права у конкретний історичний період розвитку людської цивілізації, а саме пізнанні і поясненні історії державно-правового розвитку в Україні; визначенні стійких тенденцій, закономірностей розвитку історико-правових явищ; формуванні національної свідомості, високих моральних і правових цінностей, поваги до минулого українського народу та віри в його майбутнє.

1.3. **Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:**

знати:

- фактичний матеріал про конкретні процеси формування та розвитку державно-правових інститутів і явищ України та їх хронологію в історичному просторі;
- загальні і специфічні закономірності державно-правового розвитку України на певному історичному етапі;
- роль і значення вивчення історії держави і права України у системі підготовки юристів-фахівців.

вміти:

- визначати загальні закономірності виникнення та розвитку держави і права на теренах сучасної України;
- характеризувати історичні особливості розвитку форми держави України у різні історичні періоди розвитку;
- встановлювати роль і значення історичних пам'яток права України;
- виокремлювати основні тенденції еволюції державного ладу України у конкретний історичний період розвитку;
- аналізувати процеси розвитку права та державності України через призму їх взаємозв'язку та взаємообумовленості;
- використовувати фундаментальні теоретичні знання з історії держави і права України у якості чинника протидії професійній деформації і активізації форм юридичного мислення.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин, 6 кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль 1

Історія держави і права України за часів феодалізму

Тема 1. Предмет і метод історії держави і права України.

Предмет, методологія курсу історії держави і права України, місце курсу в системі юридичних навчальних дисциплін.

Історіографія курсу. Наукова і навчальна література з курсу.

Наукова періодизація історії держави і права України.

Тема 2. Стародавні держави та право на території України в період VII ст. до н. е. – VI ст. н. е.

Територія, організація влади, суспільний устрій, соціальна структура населення, основні риси права Скіфської держави. Міста-держави Північного Причорномор'я: причини грецької колонізації Північного Причорномор'я, організація влади у містах-державах, соціальна структура населення. Боспорське царство. Зовнішня політика міст-держав Північного Причорномор'я.

Нормативне регулювання цивільно-правових відносин в античних державах Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): право власності; зобов'язальне право; особливості регулювання сімейних відносин; спадкове право; вплив римського права. Становлення кримінального права античних держав Північного Причорномор'я.

Значення рабовласницьких держав Північного Причорномор'я для процесу розкладу родоплемінного устрою, виникнення державності у східних слов'ян.

Західні, південні та східні слов'яни. Держава антів: територія, організація влади, суспільний устрій, соціальна структура населення, основні риси права.

Тема 3. Утворення та суспільно-політичний лад Київської Русі.

Передумови утворення держави у східних слов'ян.

Східнослов'янські племена, союзи племен, племінні княжіння. Союз союзів племінних княжінь Середнього Подніпров'я під назвою «Русь» (VIII ст. н. е.).

Союз племінних княжінь під назвою «Руська земля» (поч. IX ст.) – попередник держави Київська Русь.

Утворення і розвиток держави з центром у Києві. Формування її території. Норманська та інші теорії походження Київської Русі.

Суспільний лад. Великі київські князі. Місцеві князі. Бояри. Духовенство. Міське населення. Смерди. Закупи. Кабальні люди. Холопи.

Державний лад. Ранньофеодальна монархічна форма правління. Вищі органи влади: великий київський князь, рада при великому князі. Удільні князі. З'їзди князів. Відносини васалітету-сюзеренітету. Віче. Судові органи. Двірцево-вотчинна система управління. Військо. Церковна організація.

Тема 4. Джерела права та система права Київської Русі.

Джерела права Київської Русі: звичаєве право; нормативні акти (закони, збірки законів „Руська Правда”); нормативні договори; канонічне право; формування правової системи. Державно-правова думка: Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Митрополит Іларіон.

Державне право Київської Русі: правовий статус населення (феодалі, смерди, челядь, холопи, міське населення).

Основні риси цивільного права у Київській Русі: право власності; зобов'язальне право; спадкове право; сімейне право.

Основні риси кримінального права Київської Русі: поняття злочину; суб'єкти та об'єкти злочину; мета та види покарань.

Основні риси процесуального права Київської Русі: історична форма процесу, стадії процесу, суб'єкти процесу, види доказів.

Тема 5. Галицько-Волинська держава і право (XI ст. – II пол. XIV ст.).

Особливості державно-правового розвитку українського народу в період політичної роздробленості. Утворення та розквіт Галицько-Волинського князівства як центру об'єднання земель південно-західної Русі. Значення Галицько-Волинської держави як спадкоємниці державно-правової традиції Київської Русі.

Суспільний лад. Князі. Бояри. Боярська аристократія – економічна та політична основа феодального класу Галичини. Служили феодали. Духовенство. Особливості сільського населення. Державний устрій. Верховна влада князя та її обмежений характер. Боярська рада як орган впливу боярської олігархії. Князівські з'їзди (снеми). Віче. Прискорене переростання десятокової системи управління у двірсько-вотчинну. Двірський, канцлер, стольник, збройник, отроки, дитячі та ін. Місцеве управління. Посадники, волостелі, старости та ін. Судова система. Церква. Військо. Особливості правової системи.

Джерела права. Звичаєве право. Руська Правда. Князівське законодавство: князівські грамоти, заповіти, статuti, договори тощо. Грамота князя Івана Ростиславовича 1134 р. Рукописання (заповіт) князя Володимира Васильковича 1287 р. Статутна грамота князя Мстислава Даниловича 1289 р. Церковне законодавство. Магдебурзьке право на західноукраїнських землях.

Модуль 2

Суспільно-політичний лад і право України в складі іноземних держав (XV – поч. XX ст.)

Тема 6. Українські землі в складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.

Приєднання українських земель до Великого Литовського князівства. Захоплення частини земель України Польщею. Утворення держави Речі Посполитої. Люблінська унія 1569 р. Зміни в політично-правовому становищі українських земель.

Суспільний лад. Князі, магнати, бояри, шляхта. Духовенство. Міське населення. Селянство, його верстви і групи. Закріпачення селян.

Державний лад. Установлення нового адміністративно-територіального поділу. Ліквідація князівств і земель. Запровадження воєводств і повітів. Центральні і місцеві, органи влади і управління в Україні. Судові установи.

Особливості територіального устрою Галичини. Буковина у складі Молдавії і Туреччини. Закарпаття у складі Угорського королівства. Чернігово-Сіверщина у складі Великого князівства Московського.

Українська колонізація Подніпров'я і Запоріжжя. Витоки та причини виникнення українського козацтва. Поява перший січей. Козацтво як явище світової історії. Запорізька Січ – державно-політичне утворення українського народу. Військово-політична організація Запорізької Січі. Козацька символіка. Організація реєстрового козацтва.

Тема 7. Джерела права Великого князівства Литовського і Речі Посполитої.

Поняття та види джерел права. Звичаєве право як джерело права Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Королівські привілеї і статuti. Судебник 1468 р. Литовські статuti 1529 р., 1566 р., 1588 р. Сеймові конституції. Церковне право. Реституція правових збірників іноземних держав в систему права Речі Посполитої. Магдебурзьке право. Розвиток цивільного права. Поняття та види права власності. Речове і зобов'язальне право. Сімейне право. Право спадщини. Розвиток кримінального права та процесу. Поняття злочину і покарання за кримінальним правом Речі Посполитої. Види злочинів і покарань. Порядок розгляду кримінальних справ у судах та виконання вироків.

Тема 8. Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій та право.

Причини та умови виникнення українського козацтва. Соціальні джерела та засади формування Запорозької Січі. Соціальний склад і правове становище січового козацтва. Запорозька Січ як центр народного невдоволення, боротьби проти соціального, національного та релігійного гноблення. Адміністративно-територіальний поділ Січі: кіш, курені, паланки. Категорії населення Запорозької Січі.

Система органів військово-адміністративної влади. Військова (Загальна) рада. Кошовий отаман. Генеральна старшина (військові начальники). Кошовий отаман. Військовий суддя. Військовий осавул. Військовий писар. Курінні отамани. Військові службовці: підписар, булавничий, хорунжий, бунчужний, довбиш, пушкар, канцеляристи та ін. Старшина похідна та паланкова. Суд і судочинство. Правова система Запорозької Січі. Джерела права. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення військових рад, кошового отамана, старшини. Особливості застосування гетьманських універсалів, царських грамот, універсалів польських королів як джерел права на Запоріжжі. Характерні риси права. Поняття і види злочинів на Січі. Особливості судового процесу. Система покарань.

Тема 9. Становлення української державності в роки національно-визвольної війни 1648 – 1654 рр.

Причини і характер війни. Суспільний лад. Формування української національної держави. Новий адміністративно-територіальний поділ. Вищі органи влади й управління. Загальновійськова козацька Рада. Рада Генеральної старшини. Гетьман. Генеральний уряд. Полковники і полкові уряди. Сотники і сотенні уряди. Курінні отамани. Городові отамани. Запорізька Січ, її внутрішня організація. Поєднання військово-адміністративної і судової влади. Магістрати і ратуші, їх структура, права та обов'язки. Козацьке військо. Суд.

Джерела права: звичаєве право, основні риси звичаєвого козацького права, міжнародні угоди, нормативні акти (універсали), канонічне право, правова думка (Б. Хмельницький, А.Кисіль).

Основні зміни у праві України періоду визвольних змагань середини XVII ст.: цивільному праві (право власності на землю); кримінальному праві (державні, військові злочини); процесуальному праві (судочинстві).

Міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.: правовідносини з Річчю Посполитою, Туреччиною, Молдовою, Валахією; правове оформлення протекторату Московської держави (Березневі статті, Жалувані грамоти 1654 р.).

Тема 10. Суспільно-політичний лад і право України під владою іноземних держав (II пол. XVII ст. – XVIII ст.).

Входження українських земель до складу іноземних держав. Суспільний лад. Правове становище соціальних груп. Посилення кріпосного гніту. Зрівняння в правах козацької старшини з російським дворянством.

Обмеження автономії України. Малоросійський приказ 1663 р. Перша малоросійська колегія (1722 – 1727 рр.). Правління гетьманського уряду (1734 – 1750 рр.). Полкові, сотенні та курінні органи управління. Організація судів. Відновлення гетьманства. Судова реформа 1760 – 1763 рр. Остаточне скасування гетьманської влади. Встановлення посади генерал-губернатора і відновлення Другої Малоросійської колегії. Ліквідація Запорізької Січі.

Поширення загальноросійської системи управління. Заснування Задунайської Січі (1775 – 1828 рр.).

Джерела права. Козацьке правою. Акти гетьманської влади. Литовські статuti. Збірники магдебурзького права. Конституція Пилипа Орлика. Кодифікація українського права. «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р. «Екстракт малоросійських прав» 1767 р.

Основні риси права. Речове право. Зобов'язальне право. Шлюбно-сімейне право. Право спадщини. Види злочинів і покарань. Процесуальне право.

Тема 11. Суспільно-політичний лад і право в Україні у складі Російської держави (XIX – початок XX ст.).

Суспільний лад. Дворянство, духовенство, купецтво, особисте і потомствене дворянство. Формування буржуазії і робітничого класу. Селянська реформа 1861 р. в Україні. Основні напрямки розвитку державно-правової системи Російської імперії, особливості її функціонування в українських губерніях на початку XIX ст. Система самодержавних органів управління в Україні. Буржуазні реформи в галузі державного будівництва і особливості їх проведення в Україні. Земська реформа 1864 р. Міська реформа 1870 р. Військова реформа. Поліцейська реформа. Судова реформа 1864 р. Контрреформи 1880 – 90-х рр.

Соціально-економічні зміни в умовах імперіалізму; революція 1905 – 1907 рр., режим військового стану на українських землях; розвиток джерел права; правова думка (програми політичних партій).

Основні риси державного (конституційного) права Російської імперії на початку XX ст.: Маніфест 17 жовтня 1905 р., основні державні закони Російської імперії 1906 р.; правовий стан населення; виборче право; центральні

та місцеві органи влади; органи самоврядування, запровадження земств на Правобережній Україні.

Основні зміни в праві українських земель у складі Російської імперії в умовах I Світової війни: милітаризація державного апарату Особливі наради, Союз міст, Земський союз, «Земгор», воєнно-промислові комітети.

Цивільне, адміністративне, фінансове, трудове, кримінальне та кримінально-процесуальне право Росії воєнної доби.

Тема 12. Суспільно-політичний устрій і право на західноукраїнських землях у складі Австрійської та Австро-Угорської монархії.

Державно-правовий статус українських земель у складі Австрії (Австрійської імперії): правовий статус населення; форми державного устрою та правління; судоустрій. Основні риси права.

Політико-правове становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Суспільний лад. Магнати, шляхта, духовенство. Селянство. Скасування кріпосного права. Міське населення.

Адміністративно-територіальний поділ. Органи влади й управління. Конституція 1848 р. Зміни в політико-правовому становищі українських земель. Головна Руська Рада.

Дуалістична монархія. Конституція 1867 р. Крайові сейми Галичини та Буковини. Повітові, міські, сільські органи самоврядування. Повітові громади (гміни), повітові ради та старости. Статути Львова та Чернівців.

Суди на західноукраїнських землях. Адвокатура.

Правова система. Джерела права. Характеристика галузей права. Практика апробації австрійського законодавства у Галичині. Дія австрійського законодавства на території Галичини та Буковини: Цивільний кодекс 1811 р.; Цивільно-процесуальний кодекс 1796 та 1895 рр.; Кримінальний кодекс 1803 та 1852 рр.; Кримінально-процесуальний кодекс 1853 і 1873 рр.

Модуль 3

Держава і право України у Новітній період (1917 р. – до сьогодні)

Тема 13. Відродження української національної державності в період 1917 – 1920 рр.

Виникнення та діяльність Центральної Ради. Мала Рада і Генеральний секретаріат. Місцеві органи Центральної Ради: губернські та повітові ради, волосні й сільські народні управи. Тимчасовий уряд. Універсали Центральної Ради. Проголошення УНР. Утворення центральних і місцевих органів влади і управління. Четвертий універсал. Проголошення самостійності та незалежності України. Законодавча діяльність Центральної Ради. Розігнання Центральної Ради. Конституція УНР, її зміст та значення.

Гетьманат П. Скоропадського. Основні законодавчі акти Гетьманату. України. Внутрішня і зовнішня політика гетьмана. Підписання прелімінарного миру з Раднаркомом РРФСР. Падіння Гетьманату.

Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. Організація і структура державного апарату. Центральні органи державної влади й управління. Національна рада. Президент. Державний секретаріат.

Утворення та органи влади Директорії. Трудовий конгрес. Відновлення законів УНР. Наступ більшовиків на Україну. Переговори з поляками. Варшавський договір 1920 р.

Тема 14. Утворення радянської державності і права в Україні (1917 р. – 1920 рр.).

Виникнення Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів як органів керівництва революційним рухом. Спроби більшовиків легітимно усунути Центральну Раду. I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів. Проголошення України республікою Рад (12 грудня 1917 р.). Обрання Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК). Утворення радянського уряду України — Народного Секретаріату. Місцеві ради.

II Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1918 р.), його рішення. Надзвичайні органи радянської влади: Повстанбюро, Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК), революційні та військово-революційні комітети. Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України (28 листопада 1918 р.). Декрет уряду “Про організацію влади на місцях”. Перейменування уряду в Раду Народних Комісарів (29 січня 1919 р.). Вибори до місцевих рад.

III Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1919 р.). Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони, Всеукраїнського революційного комітету та ревкомів на місцях. Комбіді — надзвичайні органи влади на селі. Відновлення ВУЦВК і Раднаркому (лютий 1920 р.). Вибори до місцевих рад лютий-квітень 1920 р.).

IV Всеукраїнський з'їзд Рад. Створення та функції комнезамів. Розвиток зв'язків УСРР із РСФРР та іншими радянськими республіками. Органи управління народним господарством.

Спроби місцевих рад створити власні суди. Постанова Народного секретаріату від 4 січня 1918 р. “Про введення Народного суду”. Декрет про суд Раднаркому УСРР від 19 лютого 1919 р. Положення про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали від 20 лютого 1919 р. Положення Раднаркому про народний суд від 26 жовтня 1920. Інструкція Нарком'юсту від 3 червня 1919 р. “Про судочинство”.

Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Позасудові репресії. Створення радянської міліції. Становлення радянського права. Конституція УСРР 1919 р. Поширення на територію України декретів і розпоряджень робітничо-селянського уряду РСФРР. Декрети про націоналізацію підприємств, банків. Застосування адміністративно-правових актів в управлінні державною власністю. Закон про землю від 5 лютого 1920 р. Хлібна і продовольча розкладка. Декрети від 20 лютого 1920 р. про цивільний шлюб і свободу розлучень. Риси трудового права. Риси кримінально- та цивільно-процесуального права.

Тема 15. Державно-правовий розвиток України в умовах нової економічної політики (1921 р. — початок 1929 р.)

Перехід до нової економічної політики. Постанова ВУЦВК від 27 березня 1921 р. “Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком”. Договірні

відносини між УСРР і РСФРР. Утворення Союзу РСР. Державно-правове становище України за договором про утворення СРСР (грудень 1922 р.) і Конституцією СРСР (1924 р.).

Перебудова державного апарату УСРР у зв'язку з утворенням СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган державної влади УСРР. Державний статус ВУЦВК за Положенням про ВУЦВК від 12 жовтня 1924 р. Компетенція Президії ВУЦВК. Склад і повноваження уряду за "Положенням про Раднарком УСРР" від 12 жовтня 1924 р.

Зміни в системі органів галузевого управління (загальносоюзні, об'єднані та республіканські наркомати). Загальне положення про народні комісаріати УСРР від 12 жовтня 1924 р. Українізація державного і господарського апарату. Адміністративно-територіальна реформа. Проголошення Молдавської АСРР у складі УСРР. Запровадження триступеневої (округ — район — сільрада) системи управління. Положення про місцеві (окружні, районні) з'їзди Рад і виконкоми; сільські, міські і селищні Ради. Національні адміністративно-територіальні одиниці. Перетворення комнезамів на добровільні громадські організації.

Судова система за Положеннями про судоустрій 1922, 1925, 1929 р. Порядок утворення, склад та юрисдикція народних судів, окружних судів, Головного суду АМСРР, Верховного Суду УСРР. Дисциплінарні суди. Громадські суди, примиренські камери. Прокуратура: структура та функції. Адвокатура. Структура, функції ОДПУ, ДПК при РНК УСРР та посилення репресивно-каральної спрямованості цих органів.

Кодифікація законодавства. Посилення ролі загальносоюзного законодавчого регулювання. Зміни й доповнення до Конституції УСРР у 1925 р. Конституція УСРР 1929 р. Позбавлення та обмеження виборчих прав. Риси цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс 1922 р. Регуляція права власності. Договірне право. Риси шлюбно-сімейного права. Кодекс законів про родину, опіку, шлюб і про акти громадянського стану 1926 р. Земельний кодекс 1922 р. і зміни до нього 1927 р., 1928 р. Закон про ліси 1923 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Кодекс законів про народну освіту 1922 р. Адміністративний кодекс 1927 р. Кримінальний кодекс 1922 р. Демократизація кримінального процесу за кримінально-процесуальним кодексом 1922 р. Тенденція до посилення відповідальності. Кримінальний кодекс 1927 р. Посилення силового тиску держави за кримінально-процесуальним кодексом 1927 р. Цивільний процесуальний кодекс 1924 р. і 1929 р. Виправно-трудовий кодекс 1925 р.

Тема 16. Держава і право України в період тоталітарно-репресивного режиму (1929 р. – 1939 рр.)

Деформація державно-політичної системи. Посилення партійно-апаратної диктатури в усіх галузях державного, господарського і соціально-культурного будівництва. Ліквідація правових основ багатокладної економіки. Зміни в органах центральної влади за Конституцією УРСР 1937 р. Верховна Рада, її Президія. Раднарком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Зрощування партійного й адміністративного апарату. Перебудова місцевих органів влади. Посилення ролі сільських рад і комнезамів у період

колективізації. Адміністративно-територіальна реформа (центр — область — район). Реорганізація районних і міських рад. Посилення ролі виконавчих структур у місцевих радах. Народні суди — основна ланка судової системи. Підвищення ролі обласних судів за постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 20 червня 1934 р. Верховний Суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів. Ліквідація (1930 р.) НКВС УСРР та утворення (1934 р.) загальносоюзного НКВС. Заміна судового розгляду кримінальних справ адміністративними рішеннями. “Особлива нарада” НКВС, “трійки” та “двійки” на місцях. Застосування незаконних методів слідства, проведення масових репресій.

Тенденції розвитку правової системи. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Джерела права. Конституція УРСР 1937 р. Особливості цивільно-правового регулювання. Придушення приватногосподарської діяльності.

Зміни у трудовому законодавстві. Репресивно-правове забезпечення насильницької колективізації. Правове регулювання діяльності колгоспів. Посилення кримінальної репресії. Зміни й доповнення до Кримінального кодексу УРСР на підставі загальносоюзних законів і постанов (“Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності” від 7 серпня 1932 р., “Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщині” від 8 червня 1934 р. та ін.). Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві. Надзвичайний порядок судочинства у справах про терористичні акти, контрреволюційне шкідництво й диверсії за постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.

Тема 17. Держава і право України в роки Другої світової війни (1939 р. – 1945 рр.).

Радянсько-німецький пакт про ненапад і таємний протокол Молотова — Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Введення радянських військ у Західну Волинь і Східну Галичину. Народні збори Західної України та їхні акти. Закони Верховної Ради СРСР (1 листопада 1939 р.) та Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про прийняття Західної України до складу УРСР. Нота уряду СРСР від 28 червня 1940 р. та введення радянських військ у Північну Буковину і Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР (2 серпня 1940 р.) про включення Північної Буковини і Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР.

Напад фашистської Німеччини на СРСР. Перебудова державного механізму на початку війни. Надзвичайні органи влади та управління. Державний Комітет Оборони. Ставка Верховного головнокомандування. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Діяльність місцевих органів влади й управління в період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури. Розширення юрисдикції військових трибуналів. Об'єднання наркоматів внутрішніх справ і державної безпеки, розширення їхніх повноважень і посилення репресивно-каральної спрямованості.

Встановлення окупаційного режиму та розчленування загарбниками території України. Спроби відродження української національної державності. Антифашистське підпілля та партизанський рух в Україні.

Відновлення радянської влади в Україні. Розширення прав республіки у сферах міжнародних відносин та оборони.

Особливості правової системи УРСР в умовах війни. Зміни у цивільно-правовій регуляції відносин власності, спадкування, житлокористування. Правове забезпечення зміцнення сім'ї, охорони материнства, дитинства. Правовий режим трудових мобілізацій і трудових повинностей. Збільшення робочого часу. Працевлаштування та побутове забезпечення інвалідів війни. Колгоспне законодавство воєнного часу. Зміни у кримінальному праві. Відповідальність за скоєння воєнних злочинів. Особливості процесуального права воєнного часу.

Тема 18. Держава і право України у повоєнні роки та в період десталінізації (1945 р. — перша половина 1960-х рр.).

Повоєнний сталінський режим. Відбудова народного господарства. Членство України в ООН і розширення міжнародних зв'язків. Ліквідація надзвичайних органів влади й управління.

Відновлення конституційних органів влади. Вибори до Верховної Ради України та місцевих органів влади й управління. Десталінізація. Спроби вдосконалити управління народним господарством. Раднаргоспи. Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Розширення компетенції республіканських органів управління. Реорганізація суду. Закон про судоустрій УРСР 1960 р. Інститут народних засідателів. Товариські суди. Перебудова правоохоронних органів. Положення про прокурорський нагляд у СРСР від 24 травня 1955 р. КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи в Україні. Реорганізація органів внутрішніх справ. Народні дружини.

Повоєнні зміни в законодавстві. Початок кодифікації загальносоюзного та республіканського законодавства. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік в ієрархії норм радянського права. Зміни у цивільно-правовому регулюванні. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. Усунення обмежень воєнної доби у трудовому праві. Новий порядок вирішення трудових спорів. Закон про державні пенсії 1956 р. Правове регулювання колгоспного будівництва. Обмеження розвитку індивідуальних господарств. Зміни у кримінальному праві. Нові форми державних злочинів. Розширення демократичних засад кримінального права. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Скасування особливого процесуального порядку провадження слідства і судового розгляду. Процес реабілітації невинно засуджених під час масових репресій. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р., Цивільно-процесуальний кодекс УРСР 1963 р.

Тема 19. Держава і право України у період уповільнення темпів суспільного розвитку і “застою” (середина 1960-х рр. — середина 1980-х рр.).

Авторитарна командно-адміністративна система управління та її вплив на суспільно-політичне життя. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р. Правові основи та діяльність вищих органів влади та управління: Верховна Рада УРСР, її Президія, Рада Міністрів УРСР. Закон “Про Раду Міністрів Української РСР” від 19 грудня 1978 р. Місцеві органи влади.

Зміни й доповнення у законодавстві, яке регулювало організацію й діяльність місцевих рад.

Судова система УРСР. Закони 1981 р. про судоустрій УРСР, про вибори районних (міських) народних суддів УРСР, про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР. Реорганізація органів державного арбітражу. Закон СРСР “Про державний арбітраж СРСР” від 30 листопада 1979 р. Закон СРСР “Про прокуратуру СРСР” від 30 листопада 1979 р. Удосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ. Закон СРСР “Про адвокатуру СРСР” від 30 листопада 1979 р. Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р. Нотаріат.

Принципи пріоритету держави над особистістю, переважання централістських настанов у законотворчості. Подальша кодифікації законодавства на союзному та республіканському рівнях. Видання Зводу законів СРСР і зводів законів союзних республік. Підготовка і видання Зводу законів УРСР. Розвиток адміністративного законодавства. Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення 1984 р. Цивільне і господарське законодавство. Житловий кодекс УРСР 1983 р. Кодекс про шлюб та сім’ю УРСР 1969 р. Кодекс законів про працю УРСР 1971 р. Зміст права на працю за Конституцією УРСР 1978 р. Природно-ресурсне законодавство. Земельний кодекс УРСР 1970 р. Водний кодекс УРСР 1972 р. Законодавство СРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу. Зміни у кримінальному законодавстві. Виправно-трудоий кодекс УРСР 1970 р. Процесуальне законодавство. Положення про попереднє взяття під варту 1969 р. Розширення участі захисника у кримінальному процесі. Принципи процесуального права за Конституцією УРСР 1978 р.

Тема 20. Держава і право України в період “перебудови” (1985 р. – 1991 рр.)

Причини змін у внутрішній і зовнішній політиці СРСР. Реформування політичної системи. Демократизація суспільно-політичного життя. З’їзди народних депутатів СРСР. Зміни й доповнення Конституції СРСР у зв’язку з удосконаленням системи державного управління.

Зміни в статусі УРСР як союзної республіки. Закон СРСР “Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб’єктами федерації” від 26 квітня 1990 р. Закон УРСР “Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР” від 27 жовтня 1989 р. Демократизація виборчої системи. Діяльність Верховної Ради УРСР (1990 р.) у парламентському режимі. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Закон УРСР

“Про економічну самостійність Української РСР” від 3 серпня 1990 р. Закон “Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР” від 24 жовтня 1990 р. Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади. Запровадження поста Президента Української РСР. Створення Кримської Автономної Республіки. Закон від 7 грудня 1990 р. “Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування”. Зміни в судовій системі. Референдум 17 березня 1991 р. Новоогарьовський процес. ДКНС. Правове забезпечення переходу економіки на ринкові відносини. Закони УРСР “Про власність” від 7 лютого 1991 р., “Про підприємства в Україні” від 27 березня 1991 р. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю від 1990 р.

Реформування трудового законодавства. Зміни в інституті трудового договору. Спроби реформування законодавства, яке регулювало соціально-культурну сферу. Закони УРСР “Про мови в Українській РСР” від 28 жовтня 1989 р., “Про пенсійне забезпечення” від 5 листопада 1991 р. Зміни й доповнення у кримінальному законодавстві. Декларація Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 р. “Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, яких було піддано насильницькому переселенню, і забезпечення їхніх прав”. Закон УРСР “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” від 17 квітня 1991 р. Процесуальне законодавство. Закон СРСР “Про порядок оскарження в суді неправомірних дій службових осіб, які обмежують права громадян” від 30 червня 1987 р.

Тема 21. Розбудова правової системи незалежної України після розпаду СРСР і до прийняття Конституції України у 1996 р.

Становлення та розбудова незалежної України, їх конституційно-правове та міжнародно-правове забезпечення (1991-1996 рр.): правове оформлення розпаду СРСР; проголошення реформи державного апарату; Конституційний договір 1995 р., опрацювання та прийняття Конституції України 1996 р.; державна символіка; державна мова; джерела національного права незалежної України; становлення поліджерельності права (Конституція України, конституційні закони, рішення Конституційного Суду, постанови і роз'яснення Верховного Суду, акти місцевого самоврядування тощо).

Тема 22. Становлення національної правоохоронної та правозахисної системи України.

Заснування національних органів охорони громадського порядку. Органи прокуратури, державної безпеки, податкові органи, адвокатура, органи юстиції, нотаріальні органи України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у 1991-1996 рр. (нормативно-правове забезпечення; особливості діяльності); організаційно-правові засади становлення системи МВС України; основні завдання та напрями її реформування.

Тема 23. Правова система України у період 1996-2004 рр.

Тенденції розвитку правової системи України після проголошення державної незалежності у 1991 р. Демократизація діяльності державно-владних

інституцій. Основні напрямки розвитку національної правової системи України (1991- 1996 рр.): цивільне, земельне, кримінальне, процесуальне право; генеза нових галузей права (муніципальне, аграрне, космічне право).

Тема 24. Основні тенденції державно-правового розвитку України у 2004-2014 рр.

Політична криза 2004 р. Конституційна реформа 2004 р. Трансформація форми державного правління в Україні від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки. Відміна конституційної реформи 2004 р. Конституційним Судом України. Повернення до президентсько-парламентської форми правління.

3. Рекомендована література

Основна

1. Заруба В. М. Історія держави і права України [Текст] : навч. посібник / В. М. Заруба. – К. : Центр учб. л-ри, 2005. – 224 с.
2. Захарченко П.П. Історія держави і права України. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.
3. Іванов В. М. Історія держави і права України : Навч. посібник / В. М. Іванов. – К. : Атіка, 2003. – 416 с.
4. Історія держави і права України / За ред. В. Д. Гончаренка. – Х.: Право, 2013. – 704 с.
5. Історія держави і права України : Підручник / за ред. А.С. Чайковський. – М. : Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
6. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : Навч. посібник / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – К. : Атіка, 2001. – 320 с.
7. Музиченко П.П. Історія держави і права України : Навч. посібник / П.П. Музиченко. – 5-те вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2006. – 437 с.
8. Серeda А. М. Історія держави і права України [Текст]. Ч. 1 : навч. посіб. / А. М. Серeda. – Запоріжжя : ФОП Зеленкевич Л.П. ; Суми : Університетська книга, 2010. – 332 с.
9. Тищик Б. Й. Історія держави і права України [Текст] : академічний курс : підручник / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. – К. : Ін Юре, 2015. – 808 с.
10. Щукін В. В. Історія держави і права України [Текст] : словник термінів і понять / В. В. Щукін, Н. В. Сугацька, А. М. Павлюк. – К.: Кондор, 2011. – 284 с.

Додаткова

1. Білоус Н.О. До питання про запровадження магдебурзького права у Києві // Український історичний журнал. – 2008. - № 1. – С. 123-124.
2. Буркацький Л. Спадкування за княжої доби Київської Русі-України // Юридичний вісник України. – 2006. – 20-26 трав. (№ 20) . – С. 8.
3. Василенко Н.П. З історії устрою Гетьманщини. Критичні замітки. // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – 1912. – Т. 108. – С. 103-116.
4. Верстюк В.Ф. Українська революція: доба Центральної Ради // УІЖ. – 1995. – №2.

5. Гамрецький Ю.М. Універсали - визначні віхи історії Центральної Ради // УІЖ. – 1991. – № 8,9.
6. Голобуцкий В.А. Дипломатическая история освободительной войны украинского народа 1648-1654 г. – К., 1962. – 360 с.
7. Гончаренко В. Г. Історія держави і права України : Навч. посібник / за ред. В. Г. Гончаренко. – М. : Вентурі, 1996. – 288 с.
8. Гончаренко В.Д., Рогожин А.Й. Центральна Рада і її правові акти // Вісник Академії правових наук. – Х., 1993. – № 1.
9. Грушевський М С Переяславська змова України з Москвою 1654 р. Статті й тексти. – К., 1917. – 63 с.
10. Грушевський М.С. Українська Центральна Рада і її універсали // Книжник. – 1991. – №4.-С. 13-20.
11. Гуз А. М. Історія держави і права України. Джерела права періоду Київської Русі: Навчальний посібник для студентів вузів / А. М. Гуз. – К.: КНТ, 2007. – 70 с.
12. Донцов Д. Україна як російська провінція // Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. – К., 1991. – С. 18-33.
13. Заруба В.М. Історія держави і права України. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
14. Захарченко П.П. Історія держави і права України. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.
15. Зимин А.А., Поляк А. Г. Значение Русской Правды для развития русского, украинского и белорусского феодального права. // Советское государство и право. –1954. – № 4. – С. 116-122.
16. История государства и права Украинской ССР. – В 3-х томах. – Т.1. – К., 1987. – С. 3-76.
17. Іванов В М. Історія держави і права України: Підручник для студентів вузів / В. М. Іванов. – К.: МАУП, 2007. – 550 с.
18. Іванов В. М. Історія держави і права України: навчальний посібник / В. М. Іванов. – К. : Атіка, 2003. – 416 с.
19. Історія держави і права України / За ред. А.С. Чайковського. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 384 с.
20. Історія держави і права України / За ред. В. Д. Гончаренка. – Х.: Право, 2013. – 704 с.
21. Історія держави і права України в схемах і таблицях / Ф. Брецько // Історія України. – 08/2005. – N29-32. – С.21-76.
22. Історія держави і права України : словник термінів і понять / В. В. Щукін, Н. В. Сугацька, А. М. Павлюк. – К. : Кондор, 2011. – 282 с.
23. Історія держави і права України. У 2-х ч. Ч.1 : Підручник / А.Й. Рогожин, М.М. Страхов, В. Д. Гончаренко, [та ін.] ; за ред. А.Й. Рогожина. – К. : Ін Юре, 1996. – 368 с.
24. Історія держави і права України. У 2-х ч. Ч.2 : Підручник / А.Й. Рогожин, М.М. Страхов, В. Д. Гончаренко, [та ін.] ; за ред. А.Й. Рогожина. – М. : Ін Юре, 1996. – 448 с.
25. Історія держави і права України. Ч.1 : Підручник / за ред. А.Й. Рогожин. – Х. : Вид-во "Основа" при ХДУ, 1993. – 432 с.

26. Історія держави і права України: Навч. посібник для вузів / ред. А. С. Чайковський – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
27. Кобилецький М. Магдебурзьке право як джерело рецепції римського права в Україні // Право України. – 2007. – № 8. – С. 121-125.
28. Кульчицький В. С. Історія держави і права України: Академічний курс: підручник для студентів вузів / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – К.: Ін Юре, 2008. – 624 с.
29. Кульчицький В.С. Джерела права в Галичині з часів австрійського панування // Проблеми правознавства. – К. 1971. – Вип. 19. – С. 42-50.
30. Кульчицький В.С. З історії адвокатури царської Росії // Проблеми правознавства. – 1966. – Вип. 3. – С. 41-42.
31. Кульчицький С.В. Центральна Рада. Утворення УНР // УІЖ. – 1992. – № 6.
32. Любченко Д. Види злочинів у кримінальному праві Гетьманщини за універсалами 2-ї половини XVII – 1-ї чверті XVIII ст // Право України. – 2007. – № 6. – С. 138-140.
33. Мавродин Б.В. Образование древнерусского государства и формирование древнерусской народности. – М., 1971. – 192 с.
34. Миронець Н., Пивовар С. Мирний договір у Бресті – міжнародне визначення незалежності Української Народної Республіки // Розбудова держави. – 1993. – № 7. – С. 30-34.
35. Музиченко П.П. Історія держави і права України: навч. посіб.: - 5-те вид., випр. і доп. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2006. – 437 с.
36. Орленко В. І. Історія держави і права України: посібник для підготовки до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – К. Паливода А. В., 2011. – 162 с.
37. Памятники русского права. – Вып. 1. – М., 1952. – С. 6-32; 81-85; 121-127.
38. Пиріг Р.Я. З історії державного політичного управління України // УІЖ. – 1991. – № 1. – С. 24-25.
39. Повесть временных лет (Переклад Д.С. Ліхачова). – Петрозаводск, 1991. – 188 с. Літопис руський. – К., 1990. – 590 с.
40. Путро О. Становище козацтва на Лівобережній Україні у другій половині XVIII ст. // УІЖ. – 1969. – № 1. – С. 74-82.
41. Российское законодательство X-XX в.в. – В 9-ти томах. – Т.1. – М. – 1984.
42. Сокуренько О. Україна як суб'єкт і об'єкт міжнародних відносин у другій половині XVII-XVIII ст. // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 10. – С. 56-60.
43. Теличенко И. Очерк кодификации малороссийского права до введения Свода Законов // Киевская старина. – 1888. – Т.22. – С.415-466; Т. 23. – С.22-68.
44. Терлюк І Я. Історія держави і права України: навчальний посібник для студентів вузів / І. Я. Терлюк. – К. : Атіка, 2011. – 943 с.
45. Терлюк І.Я. Історія держави і права України (До новітній час). – К.: Атіка, 2006. – 400 с.
46. Толочко П.П. Древняя Русь: Очерки социально-политической истории. – К., 1987. – 244 с.
47. Яковлів А. Договір гетьмана Богдана Хмельницького з Москвою 1654 // Дзвін. – 1991. – № 4. – С. 100-117.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Формою підсумкового контролю успішності навчання студентів з дисципліни «Історія держави і права України» є екзамен. За результатами екзамену студент отримує до 40 балів за 100-бальною шкалою оцінювання.

5. Засоби діагностики успішності навчання

Засобами діагностики успішності навчання студентів з дисципліни «Історія держави і права України» є усне опитування та обговорення теоретичних питань на семінарських та лекційних заняттях, пакети тестових завдань, ситуаційні завдання (кейси) з дисципліни, пакети завдань для модульних контрольних робіт, пакет завдань для комплексної контрольної роботи, комплект екзаменаційних білетів з навчальної дисципліни.